

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สื่อในงานส่งเสริมและเผยแพร่การเกษตร

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “การรับสื่อภาคการเกษตรของเกษตรกรในจังหวัดเชียงใหม่” ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมแนวความคิด ความรู้ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเรื่องนี้ ตามลำดับดังนี้

- ความรู้เกี่ยวกับสื่อ
- ประเภทของสื่อ
- บทบาทหน้าที่ของสื่อต่อการส่งเสริมการเกษตร
- วิธีการใช้สื่อเพื่อเผยแพร่และส่งเสริมการเกษตร

ความรู้เกี่ยวกับสื่อ เพื่อการส่งเสริมเผยแพร่การเกษตร

ความหมาย

คำว่า “สื่อ” มาจากภาษาละตินว่า “Medium” (เอกพจน์) หรือ Media แปลว่า “ระหว่าง” (between) หมายถึง สิ่งใดก็ตามที่บรรจุข้อมูลเพื่อให้ผู้ส่งและผู้รับสามารถสื่อสารกันได้ตรงตามวัตถุประสงค์ เมื่อมีการนำสื่อมาใช้ในการเรียนการสอนจึงเรียกว่า “สื่อการสอน” (instructional Media) ซึ่งหมายถึงสื่อชนิดไหนก็ตามไม่ว่าจะเป็นเทปบันทึกเสียง สไลด์ วิทยุ โทรทัศน์ วิกิทัศน์ แพนจิมิ ภาพนิ่ง ฯลฯ

สื่อ (พหูพจน์) ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมายว่า

สื่อ (กริยา) ทำการติดต่อให้ถึงกันชักนำให้รู้จักกัน

สื่อ (นาม) ผู้หรือสิ่งของที่ทำให้การติดต่อให้ถึงกัน หรือชักนำให้รู้จักกัน

แผนกอิสระวารสารศาสตร์และสื่อมวลชน (หน้า 3 – 4) อ้างโดย ณรงค์ (2535 : 30) ได้กล่าวถึงสื่อว่าในกระบวนการสื่อสาร คำว่า “สื่อ” (Channel or Media) หมายถึง

1. วิธีการลงรหัส และถอดรหัสข่าวสาร (Modes of encoding and decoding messages)
2. พาหนะที่จะนำข่าวสาร (Message – Vehicles)
3. ตัวที่นำพาหนะนั้นไป (Vehicle – carriers)

ถ้าจะเปรียบสื่อ เหมือนการโดยสารทางเรือแล้ว วิธีการลงรหัสและถอดรหัสข่าวสาร คือ โป๊ะ หรือ สะพานเชื่อม สำหรับที่จะลงเรือ (Boat – docks) พาหนะที่จะนำข่าวสารก็คือ ตัวเรือ (Boats) และตัวนำพาหนะนั้นก็คือ น้ำ (Water) นั่นเอง ส่วนการค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับสื่อ (Channels) ทั่วไปมักจะแบ่งสื่อออกเป็น 2 ประเภท คือ สื่อมวลชน (Mass media Channels) และสื่อสารระหว่างบุคคล หรือ ตัวต่อตัว (Interpersonal Channels) หรือถ้าถือเอาแหล่งกำเนิดของข่าวสาร (Source) เป็นเกณฑ์มักแบ่งสื่อออกเป็นสื่อประจำท้องถิ่น (Localite chahels) และสื่อภายนอก (Cosmopolite channels)

Shanon และ Weaver อ้างโดย ณรงค์ (2535 : 31) ได้อธิบายความหมายของสื่อในแบบจำลองการสื่อสาร โดยกล่าวถึง เครื่องส่ง (Transmitter) ว่าเป็น ผู้ที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดสารให้เป็นสัญญาณ และจะถูกส่งไปยังเครื่องรับ (Receiver) ซึ่งจะเป็นผู้แปรสัญญาณเป็นสารส่งไปยังจุดหมายปลายทาง

ชวรัตน์ (2527) อ้างโดย ณรงค์ (2535 : 31) ได้ให้ความหมายของสื่อ ว่า คือ ช่องทางข่าวสาร (Channal) ซึ่งอาจเป็นคำพูดตัวอักษร หรืออย่างอื่น เป็นคำที่ยืมมาจากระบบการสื่อสารโทรคมนาคมและนำมาประยุกต์ต่าง ๆ กัน ในกระบวนการสื่อสาร สื่อในความหมายเมื่อผสมกับคำอื่น ๆ ซึ่งเป็นคำใหม่ ซึ่งมีความหมายในแต่ละตัวดังนี้

1. สื่อในการสื่อสาร (Communication media) ใช้ในความหมายที่กว้างที่สุด ซึ่งมองสื่อในการสื่อสารสามารถนำไปใช้ได้หลายทาง เช่น สื่อเพื่อการบันเทิง การศึกษา เพื่อการประชาสัมพันธ์ เพื่อการเรียนการสอน

2. สื่อเพื่อการศึกษา (Educational media) เป็นสื่อที่นำมาใช้ในการให้การศึกษา (educate) เป็นหลักใหญ่ เช่น เอกสารเผยแพร่เกี่ยวกับอาชีพต่าง ๆ ฟิล์มภาพยนตร์ สารคดีชีวิตสัตว์ รายการวิทยุที่ต่อต้านยาเสพติด รายการโทรทัศน์แข่งขันตอบปัญหาความรู้รอบตัวเหล่านี้ สรุปวัตถุประสงค์หลักก็คือ เพื่อนำสื่อไปใช้ทางการศึกษา ส่วนเรื่องอื่น ๆ เป็นวัตถุประสงค์รอง ๆ ลงไป และสื่อการศึกษาแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ สื่อการศึกษาที่นำไปใช้ในระบบ (Informal education) และสื่อการศึกษาที่นำมาใช้ในระบบ (Formal education) เช่น แผ่นพลิก รูปภาพ หนังสือเรียน เป็นต้น

3. สื่อการสอน (Instructional Media) เป็นสื่อที่มุ่งเน้นการนำไปใช้ทางด้าน การเรียน การสอน ทั้งในห้องเรียน และนอกห้องเรียน เช่น การใช้สไลด์ และภาพยนตร์ประกอบการสอน การใช้ตำราเรียน บทเรียนโปรแกรมรายการวิทยุโรงเรียน และเนื่องจากระบบการสอนนั้นเป็นส่วนหนึ่งของระบบการให้การศึกษา จึงอาจกล่าวได้ว่า สื่อการสอนก็เป็นส่วนหนึ่งของสื่อการศึกษานั่นเอง

4. สื่อมวลชน (Mass media) เป็นคำที่ใช้ในความหมายของสื่อที่กำหนดลักษณะเฉพาะของผู้รับสารที่เป็นมวลชน (Mass) ลักษณะที่บ่งบอกถึงมวลชน ก็คือ ประชาชนผู้รับสาร มีจำนวนที่สามารถนับได้แน่นอน และประชาชนที่อาจจะเคยเห็นหรือไม่เคยเห็นหน้ากันมาก่อนเลยก็ได้ มวลชนไม่มีขอบเขตจำกัดแน่นอน และที่สำคัญผู้ส่งไม่สามารถสังเกตปฏิกิริยาของผู้รับได้โดยทันที โดยทั่วไปสื่อมวลชนจะได้แก่ หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ และภาพยนตร์

5. สื่อโสตทัศน (Audiovisual media) เป็นสื่อที่ใช้เพื่อให้เกิดการเรียนรู้จากการได้ฟังทางหู (audio) และการได้เห็นทางตา (vision) เช่น สื่อโสต ได้แก่ เทปบันทึกเสียง วิทยุ ฯลฯ สื่อทัศน ได้แก่ ภาพนิ่ง หนังสือ และสื่อที่ได้ฟังได้ยินพร้อม ๆ กันก็ได้แก่ ภาพยนตร์ โทรทัศน์ เป็นต้น สื่อโสตทัศนวัสดุ (Audio – visual materials) และ สื่อโสตทัศนอุปกรณ์ (Audio – visualaids) จึงจัดอยู่ในประเภทสื่อโสตทัศนนี้

การแบ่งสื่อตามลักษณะของการใช้

Haney and Ullmer (1980) อ้างโดย ณรงค์ (2535 : 38) การแบ่งประเภทสื่ออีกแบบหนึ่งตามลักษณะการใช้สื่อและการกระทำต่อสื่อ แบ่งได้เป็น 3 ประเภทคือ

1. Presentation media สื่อในกลุ่มนี้ทำหน้าที่ในการแสดงข้อมูล ซึ่งผู้รับข้อมูลสามารถเรียนรู้ได้จากเสียงและภาพ กระบวนการเครื่องมือทางอิเล็กทรอนิกส์ที่นำเสนอ นั้นเป็นการแสดงต่อผู้รับสารโดยตรง โดยผ่านทางวัสดุ เครื่องมือทางอิเล็กทรอนิกส์และการสื่อสารทางไกล สื่อประเภทนี้แบ่งได้เป็น 7 พวกใหญ่ ๆ คือ

พวกที่ 1 วัสดุกราฟิกสิ่งพิมพ์ และภาพนิ่ง ถึงแม้ว่ารูปแบบของสื่อทั้ง 3 อย่างนี้จะดูแตกต่างกันก็ตาม กล่าวคือ สิ่งพิมพ์เกี่ยวกับสัญลักษณ์ซึ่งเป็นตัวหนังสือและตัวเลข วัสดุกราฟิกทำโดยกระบวนการเขียนและภาพนิ่ง ได้มาจากกระบวนการทางการถ่ายภาพ แต่ก็สามารถจัดกลุ่มอยู่ในพวกเดียวกันได้เพราะว่าสื่อเหล่านี้ต่างก็มีรูปแบบการเสนอที่เหมือนกัน คือมีลักษณะภาพนิ่งและสามารถเห็นได้โดยตรง นอกจากนี้ ส่วนมากก็ถูกนำมาใช้เป็นส่วนประกอบร่วมกัน เช่นหนังสือ วัสดุที่นำมาแสดงตั้งแต่แผ่นโปสเตอร์ไปจนถึงหนังสือเรียน

พวกที่ 2 สื่อประเภทภาพฉายนิ่ง (Still – projection Media) ในกลุ่มนี้รวมเอาสไลด์ฟิล์ม สตรีป แผ่นโปร่งใส ภาพทึบแสง และวัสดุฉายที่เป็นภาพนิ่งเข้าไปไว้ด้วย ทั้งเป็นวัสดุทึบแสงหรือโปร่งแสงซึ่งสามารถจะนำเสนอข้อมูลออกเป็นรูปแบบ 3 อย่าง คือ รูปภาพ สิ่งพิมพ์ และกราฟิกฉายเส้น

พวกที่ 3 สื่อเสียง (Audio Media) สื่อเสียงนี้เป็นการนำเสนอในรูปแบบของเสียงที่ใช้โดยทั่วไป คือเทปบันทึกเสียงและแผ่นเสียงทั้ง 2 ชนิดนี้ เป็นสื่อที่สามารถเล่นกลับได้ นอกจากนี้ ยังมีสื่ออีก 2 ชนิด ที่ส่งผ่านทางกระสวยอวกาศระยะไกลซึ่งใช้ในบางระดับของการศึกษา คือวิทยุและโทรทัศน์วิทยุมีประวัติในการใช้ทางการศึกษามายาวนานในขณะที่โทรทัศน์เพิ่งเริ่มจะนำมาใช้ในการสอนระยะไกลหรือขยายขอบข่ายของผู้เรียนให้มีจำนวนเพิ่มขึ้น

พวกที่ 4 สื่อเสียงรวมกับสื่อภาพนิ่ง (Audio Plus Still – Visual Media) สื่อประเภทนี้เป็นการรวมเอาการบันทึกเสียงและทัศนวัสดุหนึ่งเข้าด้วยกัน อย่างหนึ่งก็คือสไลด์หรือฟิล์มสตรีปที่ใช้ในระบบซิงโครไนซ์กับเทปบันทึกเสียง โดยให้เทปบันทึกเสียงทำหน้าที่ควบคุมเครื่องฉายสไลด์และสื่อในรูปแบบอื่นเช่น สื่อเสียงกับหนังสือที่เรียกว่า sound page หรือ sound book โดยฉาบสารแม่เหล็กบนแผ่นการ์ด หรือบนหน้ากระดาษซึ่งมีมาพร้อมกับทัศนวัสดุอื่น ๆ

พวกที่ 5 ภาพยนตร์ สื่อประเภท presentation media ซึ่งดูเป็นของใหม่มากที่สุดก็คือ เครื่องฉายภาพยนตร์และโทรทัศน์ ซึ่งสามารถนำเสนอรูปแบบได้ทั้ง 5 รูปแบบ ยกเว้นภาพยนตร์เสียง ซึ่งไม่สามารถนำเสนอเสียงได้ ขนาดของภาพยนตร์ที่ใช้ในการศึกษามี 16 มม. 8 มม. และซูเปอร์ 8 มม. การที่เห็นภาพเคลื่อนไหวได้ ความจริงแล้วเกิดจากการฉายชุดของภาพนิ่งติดต่อกัน และแต่ละภาพจะยังคงค้างติดตาอยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่งซึ่งเรียกว่า “Persistence of Vision” ทำให้เรามองเห็นเป็นภาพเคลื่อนไหวส่วนของเสียงนั้นก็เกิดจากแถบเสียง optical หรือ magnetic ที่ขอบฟิล์ม

พวกที่ 6 โทรทัศน์ โทรทัศน์มีลักษณะเป็นการนำเสนอภาพเคลื่อนไหวเหมือนกับภาพยนตร์ ต่างกันที่มีการบันทึกภาพถ่ายทอดและฉายภาพด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ ดังนั้นจึงมีความแตกต่างจากภาพยนตร์ที่ลักษณะการผลิตและการส่งผ่าน โทรทัศน์มีการใช้ในหลายรูปแบบ คือเป็นการถ่ายทอดออกทางอากาศ โทรทัศน์วงจรปิด และโทรทัศน์ตามสาย

พวกที่ 7 สื่อผสม เนื่องจากเราสามารถใช้อุปกรณ์หลาย ๆ อย่างผสมกันได้หลาย ๆ วิธี จึงได้จัดสื่อนี้ไว้อีกประเภทหนึ่ง อาจทำการฉายภาพด้วยเครื่องฉายหลาย ๆ เครื่องพร้อมกัน เครื่องฉายกำลังสูง ๆ จนกระทั่งนำมาใช้กับการนำเสนอในห้องประชุมขนาดใหญ่ได้ การใช้สื่อแบบนี้มีใช้มีแต่เพียงในสถาบันการศึกษาเท่านั้น แต่ได้นำไปใช้ในงานแสดงสินค้าขนาดใหญ่ด้วย การใช้สื่อผสมนี้ได้รวมไปถึงระบบของการเรียนรู้ ซึ่งอาศัยการจัดวัสดุอย่างมีเหตุผล นำสื่อย่อย ๆ มารวมกัน

หรือจัดเป็นชุดบรรจุไว้ด้วยกัน ซึ่งเราเรียกว่า “Kit” การจัดทำชุดการเรียนรู้ (learning packages) เป็นการจัดระบบสื่อผสมเพื่อนำมาใช้ในการเรียนแบบรายบุคคลหรือเป็นกลุ่มเล็ก ๆ

2. Object Media เป็นสื่ออีกประเภทหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะแตกต่างไปจาก presentation Media ซึ่งมีโครงสร้างทางขนาด น้ำหนัก รูปร่าง มวล สี พื้นผิวที่มีความสัมพันธ์กันเป็นวัสดุ 3 มิติซึ่งมี 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแรกเป็นวัตถุตามธรรมชาติ (Natural Objects) ซึ่งเคลื่อนไหวไม่ได้ (animate and inanimate) กลุ่มที่ 2 คือวัตถุที่ได้จากการสร้างขึ้น (manufacture objects) เช่น สิ่งก่อสร้าง เครื่องจักร เครื่องมือ เครื่องใช้ เครื่องมือสื่อสาร ข่ายคมนาคมและสิ่งอื่น ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อใช้งาน Object media ชนิดอื่น ๆ ได้แก่ วัสดุที่เลียนแบบของจริง โดยทั่วไปได้แก่ replica model และ mock up ส่วน replica เป็นวัตถุที่มีขนาดเท่าของจริง model มีลักษณะคล้ายกับของจริง แต่อาจลดหรือเพิ่มขนาดจากของจริงและจำลองให้เห็นระบบการทำงานจริง ๆ ส่วน mock up เป็นการสร้างแบบจำลองมี 2 แบบ คือ สร้างอย่างหยาบ ๆ เช่นบางส่วนของเครื่องบิน หรือสร้างลานบินคล้ายกับของจริง สำหรับให้ผู้เรียนฝึกกิจกรรม อีกอย่างหนึ่งเป็นแบบจำลอง แสดงการทำงานของเครื่องกล มีลักษณะคล้ายของจริงเพื่อให้เห็นชัดเจนขึ้นเช่น ผ่าเครื่องยนต์เพื่อให้เห็นแต่ละส่วนของการทำงานที่สัมพันธ์กัน

3. Interactive Media ลักษณะของสื่อประเภทนี้คือผู้เรียนไม่สามารถนำภาพเสนอข้อมูลได้ แต่อาศัยการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างการเรียนรู้ อาจแบ่งได้เป็น 3 ระดับ คือ

1. ผู้เรียนมีปฏิริยาต่อโปรแกรมเช่น การใช้บทเรียน โปรแกรม หรือโปรแกรม ประกอบสื่อ
2. ผู้เรียนมีปฏิริยาต่อเครื่องจักรเช่นเครื่องช่วยสอน การแสดง simulation ห้อง LAB ภาษาหรือเครื่องคอมพิวเตอร์
3. ผู้เรียนมีปฏิริยาต่อสื่อ เช่นการใช้เกมศึกษาการจัดสถานการณ์จำลอง (simulations) เกี่ยวกับกิจกรรมการเรียนรู้ และร่วมกันแก้ปัญหาในระหว่างผู้เรียนด้วยกัน

บทบาทและหน้าที่ของสื่อต่องานส่งเสริมเผยแพร่

บทบาทและหน้าที่ของสื่อประเภทต่าง ๆ โดยทั่วไปนั้น มีมากมายเช่น ให้ข่าวสารความรู้ การให้การศึกษาการพัฒนาสังคมในการช่วยเป็นตัวกลางที่จะแสดงออกและถ่ายทอดความนึกคิด และศิลปวิทยาการต่าง ๆ นอกจากนี้ ยังมีบทบาททางด้านจิตวิทยาสังคมคือช่วยสร้างความผูกพันของคนในสังคม ให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างเข้าใจกัน และช่วยในการพักผ่อนหย่อนใจให้สมาชิกในสังคมได้รับความเพลิดเพลิน

ในงานด้านส่งเสริมและเผยแพร่นั้น สื่อก็มีบทบาทและหน้าที่ที่สำคัญยิ่งต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ ด้วยเช่นกัน ช่วยให้การเปลี่ยนแปลงนั้นมีประสิทธิภาพ และได้ผลสมบูรณ์ด้วยเวลาที่รวดเร็ว บทบาทและหน้าที่ของสื่อต่องานส่งเสริมเผยแพร่นั้นพอสรุปได้ดังต่อไปนี้

1. สื่อมีบทบาทและหน้าที่ในการช่วยกระจายข่าวสารต่าง ๆ ไปยังบุคคล หรือกลุ่มบุคคล องค์กร ซึ่งเป็นเป้าหมายของงานส่งเสริมเผยแพร่นั้นทั้งในรูปแบบของสื่อที่ใช้กับการสื่อสารระหว่างบุคคล และสื่อมวลชนทำให้ข่าวสารนั้นแพร่กระจายไปอย่างรวดเร็วทันเวลาและประชาชนมีภูมิทัศที่สว่างกว้างไกลออกไป เช่น การให้ข่าวสารเกี่ยวกับราคาพืชผล ในตลาดแต่ละวัน สามารถรายงานให้ทราบโดยวิทยุไปผู้เกษตรกรหรือองค์กรต่าง ๆ ได้เร็วมาก การออกข่าวให้ทราบถึงการระบาดของโรค หรือแมลงศัตรูพืชทางหนังสือพิมพ์เพื่อให้เกษตรกรหาวิธีป้องกันการระบาดเสียแต่เนิ่น ๆ ทำให้ปัญหาที่เกิดขึ้นทุเลาเบาบางลงได้

2. สื่อทำหน้าที่ในการปลุกเร้าให้เกิดความสำนึก ความร่วมมือกัน สร้างความสัมพันธ์กันในการพัฒนาชุมชนและประเทศชาติ สร้างความเข้าใจร่วมกันของบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมร่วมมือกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น การสร้างความร่วมมือในด้านต่าง ๆ จำเป็นต้องอาศัยสื่อเป็นตัวเร่ง สื่อที่มีบทบาทดังกล่าวนี้ได้แก่ สื่อสิ่งพิมพ์ประเภทโปสเตอร์ แผ่นปลิว หนังสือพิมพ์ เป็นต้น

3. สื่อมีบทบาทและหน้าที่ในการให้การศึกษาแก่ประชาชน เป็นการยกระดับความรู้ให้สูงขึ้นให้สามารถนำความรู้ไปประกอบอาชีพ การให้การศึกษานี้ สื่อจะมีหน้าที่ในการให้ทั้งข่าวสารและถ่ายทอดนวัตกรรมและเทคโนโลยี ตลอดจนความรู้ความเข้าใจในสาขาต่าง ๆ ไปสู่กลุ่มชุมชนในระดับต่าง ๆ กัน ทั้งในระดับบุคคล และกลุ่มมวลชนตามแต่โครงการในการส่งเสริมเผยแพร่นั้นเพื่อยกระดับมาตรฐานการครองชีพชีวิตและความเป็นอยู่ให้สูงขึ้น

4. สื่อมีบทบาทและหน้าที่ในการแลกเปลี่ยนข่าวสารกันเพื่อให้เกิดการถ่ายทอดวิชาการ และประสบการณ์ต่าง ๆ ถึงแม้ว่าบุคคลนั้นจะอยู่ห่างไกลกันเพียงใดก็ตาม พุดง่าย ๆ คือ สื่อช่วยทำลายพรมแดนที่ขวางกั้นให้สามารถติดต่อถึงกันได้ เช่น เกษตรกรสามารถทราบแนวทางการปลูกพืชของอีกแห่งหนึ่งได้โดยอาศัยเอกสารสิ่งพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์ เป็นต้น

คุณค่าของสื่อในงานส่งเสริมเผยแพร่

มีภายิตโบราณกล่าวไว้ว่า “สิบปากว่าไม่เท่าตาเห็น สิบตาเห็นไม่เท่ามือคลำ” และภายิตอีกบทหนึ่งว่า “ภาพ 1 ภาพ มีค่ามากกว่าคำพูดพันคำ” ภายิตทั้งสองนี้เป็นความจริงที่เคียดเพราะเพียงลำพังเพียงการได้ยินได้ฟังมาเท่านั้น ย่อมสู้การมองเห็นภาพ หรือการกระทำจริงไม่ได้ อาจคิดว่าในแง่ของความเข้าใจ การเรียนรู้ ช่วยย่นระยะเวลาในการถ่ายทอดความคิดและวิธีการก็ได้ในเรื่องของงานส่งเสริมก็เช่นเดียวกัน เจ้าหน้าที่ส่งเสริมจะต้องมีวิธีการถ่ายทอดข้อความและเนื้อหาได้อย่างแจ่มแจ้งและรวดเร็ว ดังนั้นวัสดุ อุปกรณ์ที่จะนำมาใช้เพื่อให้ผู้รับการส่งเสริมได้เห็น ได้สัมผัสจับต้องและได้ร่วมมือกระทำด้วยตนเองจึงเป็นสิ่งจำเป็นนอกเหนือไปจากการพูด การบรรยายตามปกติธรรมดา

กล่าวโดยทั่วไปแล้ว การใช้สื่อประเภทต่างๆ จะมีคุณค่าต่อการส่งเสริม ดังนี้

1. ช่วยให้คุณภาพของการเรียนรู้ดีขึ้น เพราะมีความจริงจังและมีความหมายชัดเจนต่อผู้ได้รับการส่งเสริม
2. ช่วยให้ผู้ได้รับการส่งเสริมได้เรียนรู้ในปริมาณมากขึ้นในเวลาทีรวดเร็ว เช่น กรณีผู้ส่งเสริมต้องออกไปพบปะกับชาวบ้านในเวลาทีจำกัดถ้ามีแผนภูมิหรือแผนภาพที่เตรียมเอาไว้แล้วไปประกอบการพูดก็จะทำให้ชาวบ้านสามารถเรียนรู้และเข้าใจได้เร็วขึ้น
3. ช่วยให้ผู้ได้รับการส่งเสริมมีความสนใจและมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในงานส่งเสริม
4. ช่วยให้ผู้ที่ได้รับการส่งเสริมจดจำ ประทับความรู้สึกร และทำอะไรได้เร็ว และดีขึ้น
5. ช่วยให้ผู้สามารถเรียนรู้ในสิ่งที่ศึกษาได้ลำบาก โดยใช้สื่อเข้าช่วย เช่น
 - 5.1 ทำสิ่งที่ซับซ้อนให้ง่ายขึ้น เช่น ถ้าต้องการจะส่งเสริมและเผยแพร่ในด้านการคุมกำเนิดแบบใส่ห่วง โดยใช้หุ่นจำลองสาธิตการใส่ห่วงก็จะทำให้ผู้ดูเข้าใจแจ่มแจ้งขึ้น
 - 5.2 นามธรรมให้เป็นรูปธรรมขึ้น โดยการถ่ายภาพหรือสัญลักษณ์เข้าช่วย

- 5.3 ทำสิ่งที่เคลื่อนไหวช้าให้ดูเร็วขึ้นเช่น ใช้ภาพยนตร์แสดงการเจริญเติบโตของ ต้นพืชหรือการบานของดอกไม้ให้เห็นอย่างชัดเจนในเวลาอันรวดเร็ว
- 5.4 ทำสิ่งที่เคลื่อนไหวให้ดูช้าลง
- 5.5 ทำสิ่งที่ใหญ่มาให้ย่อขนาดลง เช่น ใช้แผนภูมิแสดงการจัดไร่นาสวนผสม โดยย่อ พื้นที่ซึ่งกว้างใหญ่มากมาไว้ในกระดาษเพียงแผ่นเดียวหรือหุ่นจำลอง
- 5.6 ทำสิ่งที่เล็กมาให้ขยายใหญ่ขึ้น เช่น ใช้ภาพถ่ายใหญ่แสดงลักษณะของตัวแมลงศัตรูพืช
- 5.7 นำอดีตมาให้ศึกษาได้เช่น ใช้ภาพถ่ายหรือภาพยนตร์บันทึกเหตุการณ์หรือข้อมูลในอดีตเอาไว้เพื่อใช้ประโยชน์ในภายหน้า

คุณสมบัติของสื่อ (Characteristics of Media)

เนื่องจากสื่อเป็นตัวกลางซึ่งนำข่าวสารที่เป็นสิ่งเร้าไปนำเสนอให้กับผู้รับสารทั้งการเร้าให้เกิดการตื่นตัว สร้างความสนใจ ชี้นำให้เกิดความคิด เร่งให้เกิดการตอบสนองและอื่น ๆ ดังนั้นหลังจากที่ได้ตั้งจุดประสงค์ไว้แล้วว่าท่านต้องการที่จะสื่อความหมายอะไรไปยังผู้รับสารแล้วท่านจะต้องมีความสามารถเลือกหรือผลิตสื่อได้ตรงกับจุดมุ่งหมายมากที่สุด เนื่องจากสื่อแต่ละอย่างมีทั้งข้อดีและข้อจำกัดแตกต่างกันไป ณรงค์ (2530 : 56) จึงขอสรุปเกี่ยวกับคุณสมบัติของสื่อลงในตารางเพื่อความสะดวกในการเปรียบเทียบคุณสมบัติของสื่อแต่ละชนิด

ตารางสรุปคุณสมบัติของสื่อแต่ละชนิด

ประเภทของสื่อ	ข้อดี	ข้อจำกัด
1.หนังสือและเอกสารสิ่งพิมพ์	<p>ก.สามารถอ่านได้ตามสมรรถนะของแต่ละบุคคล</p> <p>ข.เหมาะสำหรับเก็บไว้เพื่อการอ้างอิงหรือทบทวน</p> <p>ค.เหมาะสำหรับการผลิตเพื่อแจกเป็นจำนวนมากเป็นเอกสารเผยแพร่และประกอบการการเรียน</p>	<p>ก.ต้นทุนการผลิตสูง</p> <p>ข.ข้อมูลล้าสมัยง่าย</p> <p>ค.สิ่งพิมพ์ที่ดีจำเป็นต้องอาศัยการผลิตต้นแบบและระบบการพิมพ์ที่มีคุณภาพ</p>
2.วัสดุกราฟิกประเภทแผ่น ภูมิ แผนภาพโปสเตอร์ ภาพพลิก ภาพถ่าย การ์ตูน	<p>ก.ช่วยในการชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหา</p> <p>ข.ช่วยแสดงลำดับขั้นตอนของเนื้อหาได้ดี</p> <p>ค.ภาพถ่ายมีลักษณะใกล้เคียงความเป็นจริงมากกว่าภาพเขียน</p> <p>ง.ผลิตง่าย ราคาถูก</p> <p>จ.ใช้งานสะดวกไม่จำกัดเรื่องสถานที่</p> <p>ฉ.เหมาะสำหรับที่จะทำการศึกษด้วยตนเอง</p>	<p>ก.เหมาะสำหรับกลุ่มผู้ดูขนาดเล็ก</p> <p>ข.ถ้าต้องการความประณีตต้องใช้ช่างเทคนิคที่มีความชำนาญช่วยผลิต</p> <p>ค.การใช้ภาพบางประเภทเหมาะในการเปรียบเทียบไม่ได้สัดส่วน เช่น ภาพการ์ตูน</p>
3.ตัวอย่างของจริง	<p>ก.แสดงสภาพตามความเป็นจริงทำให้จำได้ง่าย</p> <p>ข.สัมผัสได้ด้วยประสาททั้ง 5 จึงเกิดการรับรู้ได้ดี</p>	<p>ก.การจัดหาลำบาก</p> <p>ข.บางครั้งขนาดใหญ่เกินไป เล็กเกินไปที่จะนำมาแสดงได้</p> <p>ค.บางครั้งราคาสูงเกินไป</p> <p>ง.เหมาะสำหรับการแสดงกลุ่มย่อย</p> <p>จ.บางครั้งเสียหายง่าย</p> <p>ฉ.การเก็บรักษาลำบาก</p>

ประเภทของสื่อ	ข้อดี	ข้อจำกัด
4.หุ่นจำลอง	<p>ก.อยู่ในลักษณะ 3 มิติ</p> <p>ข.สามารถจับต้องและพิจารณารายละเอียดได้</p> <p>ค.เหมาะสำหรับการแสดงสิ่งที่ไม่สามารถมองเห็นได้ด้วยตาเปล่า (เช่น การแสดงอวัยวะภายในของมนุษย์ สัตว์)</p> <p>ง.ใช้แสดงหน้าที่และลักษณะส่วนประกอบได้ดี</p> <p>จ.ช่วยในการเรียนรู้และการปฏิบัติทักษะชนิดต่าง ๆ บางครั้งเกิดความเข้าใจผิด</p> <p>ฉ.สามารถใช้วัสดุที่ทำได้ในท้องถิ่น</p>	<p>ก.ต้องอาศัยความชำนาญในการผลิต</p> <p>ข.ส่วนมากราคาแพง</p> <p>ค.เหมาะสำหรับแสดงกับกลุ่มย่อย</p> <p>ง.ชำรุดเสียหายง่าย</p> <p>จ.ไม่เหมือนของจริงทุกประการ</p>
5.กระดานผ้าล้าสีและกระดานแม่เหล็ก	<p>ก.สามารถแสดงการเคลื่อนไหวบนกระดานได้</p> <p>ข.เหมาะสำหรับแสดงเนื้อหาที่มีความเกี่ยวพันกันเป็นขั้นตอน</p> <p>ค.ช่วยดึงดูดความสนใจ</p> <p>ง.ให้กลุ่มเป้าหมายใช้ร่วมกันเพื่อสร้างความสนใจและทดสอบความเข้าใจได้</p>	<p>ก.เหมาะสำหรับกลุ่มย่อย</p> <p>ข.แผ่นกระดานมีขนาดใหญ่ไม่เหมาะในการนำติดตัวไปใช้</p> <p>ค.วัสดุที่ใช้ติดบนแผ่นกระดาน มักกระจัดกระจายไม่ค่อยสะดวกในการใช้งาน</p>
6.แผ่นโปร่งใสสำหรับเครื่องฉายโอเวอร์เฮด	<p>ก.สามารถใช้ได้ในที่สว่าง</p> <p>ข.เหมาะสำหรับกลุ่มใหญ่</p> <p>ค.ผู้ใช้สามารถหันเข้าหากกลุ่มเป้าหมายได้ตลอดเวลาที่ใช้</p> <p>ง.สามารถผลิตได้อย่างง่าย ๆ</p>	<p>ก.เหมาะสำหรับภาพลายเส้นตัวหนังสือ</p> <p>ข.ถ้าจะผลิตแผ่นโปร่งใสที่มีคุณภาพสูงจะต้องลงทุนสูง</p>
7.ภาพทึบแสงสำหรับเครื่องฉายโอเพค	<p>ก.สามารถขยายภาพถ่ายหรือภาพเขียนให้มีขนาดใหญ่</p> <p>ข.ใช้ขยายภาพลงบนกระดานได้</p> <p>ค.ใช้กับวัสดุที่มีขนาดเล็กให้ขยายใหญ่บนจอเพื่อดูพร้อม ๆ กันได้</p>	<p>ก.ต้องใช้ในห้องที่มีดสนิทมาก ๆ</p> <p>ข.เครื่องมีขนาดใหญ่มากขนย้ายลำบาก</p>

ประเภทของสื่อ	ข้อดี	ข้อจำกัด
8.สไลด์และสไลด์ประกอบเสียง	<p>ก.ให้ลักษณะรูปร่าง สี สัน สวยงาม ตรงกับสภาพความเป็นจริง</p> <p>ข.สามารถสับเปลี่ยนรูปได้เสมอตามความต้องการ</p> <p>ค.มีความทันสมัย ปรับปรุง เปลี่ยนแปลงรูปได้ง่าย</p> <p>ง.ผลิตง่ายราคาถูก โดยใช้กล้องขนาด 35 มม.</p> <p>จ.สามารถจับถือและเก็บรักษาได้ง่าย สะดวกในการใช้</p> <p>ฉ.สามารถนำมาฉายประกอบกับเทปบันทึกเสียงเพื่อเพิ่มในประสิทธิภาพในการนำเสนอยิ่งขึ้น</p> <p>ช.สามารถใช้ได้กับกลุ่มเล็กกลุ่มใหญ่หรือแบบเดี่ยวก็ได้</p>	<p>ก.ต้องการทักษะความชำนาญในการถ่ายภาพ</p> <p>ข.ต้องการอุปกรณ์ในการถ่าย ภาพพิเศษ เช่นภาพใกล้และตําเนาภาพ</p> <p>ค.เกิดการสับภาพหรือหัวกลับได้ง่าย</p> <p>ง.ต้องฉายในห้องที่มีดพอสสมควรจึงจะได้ภาพที่ชัดเจน</p> <p>จ.การถ่ายทำชุดสไลด์ที่ดีต้องใช้เวลาเตรียมการนานตั้งแต่การวางแผนท่าบทและถ่ายทำ</p>
9.ฟิล์มสตริป	<p>ก. กระดาษรีด ใช้งานง่ายและภาพเรียงลำดับไว้ดีแล้ว</p> <p>ข.สามารถใช้ร่วมกับเทปบันทึกเสียงประกอบคำบรรยายได้</p> <p>ค.ราคาถูกถ้าต้องการผลิตเป็นจำนวนมาก</p> <p>ง.สามารถใช้กับกลุ่มหรือเดี่ยวทั้งผู้สอนและผู้เรียนได้</p> <p>จ.น้ำหนักเบา</p>	<p>ก.การผลิตด้วยตัวเองยุ่งยากกว่าสไลด์ เพราะต้อง ถ่ายเรียงตามลำดับ</p> <p>ข.การเรียงลำดับไว้อย่างถาวร ทำให้ไม่สามารถแก้ไขหรือปรับปรุงใหม่ได้</p>
10.ฟิล์มภาพยนตร์	<p>ก.ให้ภาพที่เคลื่อนไหวและให้เสียงประกอบที่เหมือนจริงมากที่สุด จึงเหมาะกับเนื้อหาที่ต้องการเสนอ ลักษณะการเคลื่อนไหว</p> <p>ข.เหมาะสำหรับกลุ่มทุกกลุ่มทั้งกลุ่มเล็กและกลุ่มใหญ่</p> <p>ค.เหมาะสำหรับใช้จูงใจสร้างทัศนคติ</p> <p>ง.มีความแน่ใจในความเที่ยงตรงในการเสนอฉาย</p> <p>จ.ใช้เทคนิค Timelapse สร้างภาพเคลื่อนไหวช้าหรือเร็วกว่าปกติได้</p>	<p>ก.ไม่สะดวกในการหยุดฉายภาพยนตร์เมื่อมีผู้สงสัยหรือต้องการซักถาม</p> <p>ข.ต้นทุนการผลิตสูงมากวิธียุ่งยาก</p> <p>ค.การ Operation ยุ่งยากกว่าเครื่องฉายทุกชนิด</p>

ประเภทของสื่อ	ข้อดี	ข้อจำกัด
11. วิทยูโททัศน์ (แพร่ภาพจากสถานี)	<p>ก. สามารถใช้ได้ทั้งกลุ่มเล็กกลุ่มใหญ่ได้ระยะห่างไกล ๆ</p> <p>ข. ช่วยให้การดึงดูดความสนใจ</p> <p>ค. เหมาะสำหรับการใช้ในการจูงใจ สร้างทัศนคติและเสนอปัญหา</p> <p>ง. เข้าถึงผู้ดูได้ในระยะไกล ๆ ด้วยเวลาอันรวดเร็ว</p>	<p>ก. ต้นทุนในการจัดรายการสูง</p> <p>ข. อุปกรณ์ราคาสูง บำรุงรักษายาก</p> <p>ค. ผู้รับต้องอยู่ในเขตที่มีไฟฟ้าใช้จึงจะสามารถรับได้</p> <p>ง. ผู้ชมไม่สามารถให้ feedback ได้ทันที ผู้จัดรายการไม่สามารถสังเกตปฏิกิริยาของผู้ชมได้</p> <p>จ. ผู้ชมต้องปรับตัวเข้าหารายการ ผู้จัดรายการไม่สามารถปรับตัวเข้าหาผู้ชมได้ผู้ชมได้</p>
12. โทรทัศน์วงจรปิด (Closed circuit T.V.) และเทปโทรทัศน์ (Video tape recording)	<p>ก. สามารถใช้ได้กับกลุ่มย่อยและกลุ่มใหญ่</p> <p>ข. สามารถฉายซ้ำได้ง่าย</p> <p>ค. ถ่ายทอดภาพเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้ทันทีทันใด (ถ้าเป็นโทรทัศน์วงจรปิด)</p> <p>ง. เหมาะสำหรับการใช้จูงใจ สร้างทัศนคติและเสนอปัญหา</p> <p>จ. ใช้เทคนิคสร้าง effect ได้มากทำให้รายการโทรทัศน์น่าสนใจและสื่อความหมายได้ดี</p> <p>ฉ. ม้วนเทปสามารถบันทึกซ้ำกันได้หลายครั้งจึงช่วยประหยัดค่าใช้จ่ายได้มาก</p> <p>ช. สะดวกในการถ่ายทำมากกว่าภาพยนตร์ เช่น บันทึกภาพได้พร้อมเสียง ถ่ายได้เกือบทุกสภาพแสง</p>	<p>ก. ต้องใช้ห้อง Studio ซึ่งใช้อุปกรณ์ราคาแพงมาก</p> <p>ข. คุณภาพดี ความคมชัดยังไม่ดีเท่าภาพยนตร์</p> <p>ค. ถ้าใช้กับคนจำนวนมากต้องใช้โทรทัศน์หลายเครื่อง</p> <p>ง. การผลิตรายการที่มีคุณภาพต้องใช้เวลาเตรียมการ ถ่ายทำนานและเงินลงทุนสูง</p>
13. วิทยูกระจายเสียง	<p>ก. สามารถใช้กับกลุ่มเป้าหมายเป็นมวลชนจำนวนมากได้</p> <p>ข. ระยะเวลากระจายเสียงกว้างและถ่ายทอดไปได้ในระยะไกล ๆ</p> <p>ค. ดึงดูดความสนใจของผู้ฟังและช่วยกระจายข่าวได้ในเวลาอันรวดเร็วมาก</p> <p>ง. เครื่องรับวิทยุหาได้ง่าย ราคาถูกสามารถใช้กับแบตเตอรี่แบบก้อนได้</p>	<p>ก. ต้องใช้อุปกรณ์ในห้องส่งราคาแพง</p> <p>ข. ผู้รับฟังต้องปรับตัวเข้าหารายการ ผู้บรรยายไม่สามารถปรับตัวเข้าหาผู้ฟังได้</p> <p>ค. ผู้จัดรายการไม่ทราบปฏิกิริยาจากผู้ฟังได้ทันที และผู้รับฟังไม่มีส่วนร่วมกับการรายการ</p>

ประเภทของสื่อ	ข้อดี	ข้อจำกัด
14.การบันทึกเสียงทุกชนิด(แผ่นเสียง เทป บันทึกเสียง)	ก.สามารถใช้ได้โดยไม่จำกัดขนาดของกลุ่ม ข.เหมาะสำหรับการเรียนรู้ด้วยตนเองหรือกลุ่มย่อย ค.การเปิด/ปิด/ย้อนกลับ/เดินหน้าควบคุมด้วยตัวผู้ใช้เองได้ง่ายและสะดวก จึงเหมาะที่ใช้เรียนด้วยตนเอง ง.ต้นทุนการผลิตต่ำ	ก.การใช้เรียนด้วยตนเอง ต้องใช้เครื่องจำนวนมาก ข.การบันทึกเสียงที่มีคุณภาพสูงต้องใช้ห้องและอุปกรณ์เฉพาะ
15.สื่อผสม (Multi media)	ก.สร้างความสนใจและให้ผลต่ออารมณ์ของผู้ดูได้มาก ข.สามารถใช้สื่อหลาย ๆ อย่างช่วยสนับสนุนการเรียนรู้ได้ดีกว่าการใช้สื่อเดียว	ก.ต้องการเครื่องมือและวัสดุในการใช้หลายอย่างพร้อมกัน ข.การผลิตต้องอาศัยความชำนาญหลายอย่างในการวางแผนเตรียมการและใช้
16.ทัศนศึกษา ณ สถานที่	ก.สร้างประสบการณ์ร่วมกัน ข.เห็นผลและให้ความมั่นใจในวิธีการสาธิต ค.ส่งเสริมให้กลุ่มเป้าหมายมีส่วนร่วมในการแสดงออก ง.เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเห็นปัญหาและซักถามได้อย่างใกล้ชิด	ก.ต้องใช้เวลานานในกรณีการสาธิตผล ข.จำเป็นต้องเตรียมการอย่างดีเพื่อผลในการสาธิตที่ดี ค.ค่าใช้จ่ายค่อนข้างจะสูง

แนวความคิดในการใช้สื่อเพื่องานส่งเสริมและเผยแพร่

การพิจารณานำเอาสื่อไปใช้ในงานส่งเสริมเผยแพร่ นั้น ความจริงแล้วมิใช่ขั้นตอนเริ่มต้นในการใช้สื่อแต่เพียงอย่างเดียว แต่เป็นขั้นตอนที่ผ่านการพิจารณาวางแผนงานส่งเสริมเรียบร้อยแล้ว เพราะฉะนั้น ในขั้นนี้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมจึงเป็นเพียงผู้นำนโยบายการส่งเสริมมาพิจารณาเลือกวิธีการในงานส่งเสริม นั้น ๆ ความจริงแล้วเจ้าหน้าที่ส่งเสริมต้องทราบ โปรแกรมต่าง ๆ เหล่านี้ก่อน แล้วจึงจะกำหนดว่าจะใช้สื่ออะไรบ้าง ต่อจากนั้นจึงจัดหาสื่อเหล่านั้นมา ถ้าไม่มีก็ต้องผลิตขึ้นใช้เอง ซึ่งในขั้นนี้จำเป็นต้องใช้ความชำนาญเฉพาะด้านในการผลิตอยู่มากเมื่อผลิตเสร็จแล้วก็นำออกเผยแพร่หรือสอนตามแต่กรณี

ฉรรค์ (2530 : 39) กล่าวว่า หลักการและทฤษฎีของการสื่อสารในฐานะงานส่งเสริมและเผยแพร่ก็เป็นกระบวนการในการสื่อสารรูปแบบหนึ่งเช่นเดียวกัน ซึ่งองค์ประกอบหนึ่งของการสื่อสารคือเรื่องของ “สื่อหรือช่องทาง” ในการสื่อสาร หากต้องให้ข่าวสาร (message) สามารถส่งผ่านไปยังผู้รับ (receiver) ได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้นผู้ส่ง (communicator) จำเป็นต้องมีความเข้าใจเกี่ยวกับองค์ประกอบนี้ให้แจ่มแจ้ง เพื่อให้สามารถจัดการ (organize) สื่อในงานส่งเสริมเผยแพร่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

รังสฤษฎี (2537 : 1) อ้างใน ฉรรค์ (2535 : 2) กล่าวว่าไว้ว่า เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรมีบทบาทเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง (change agent) เปรียบเสมือนสะพานที่ทอดเชื่อม โยงระหว่างแหล่งความรู้กับเกษตรกรที่จะนำเอาความรู้และวิทยาการใหม่ ๆ ที่ได้รับจากการค้นคว้าวิจัยมาดัดแปลงเป็นภาษาง่าย ๆ และถ่ายทอดไปยังกลุ่มเป้าหมายโดยอาศัยช่องทาง (Channel) ต่าง ๆ เข้ามาช่วยในการถ่ายทอด

รังสฤษฎี (2537 : 1 - 2) อ้างใน บุญสม (2529 : 221) ยังได้กล่าวสนับสนุนว่า เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรทำหน้าที่ในการสอนหรือเป็น “ครู” ของเกษตรกรที่มีความจำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนทางการส่งเสริมและจะต้องระลึกเสมอว่าทำอะไรจึงจะทำให้เกษตรกรมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม โดยมีความรู้ความสามารถ และยอมรับในนวัตกรรมใหม่ ๆ ที่มุ่งหวังให้เกษตรกรได้รับ ปัจจัยหนึ่งที่จะทำให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมประสบผลสำเร็จก็คือ การเลือกสื่อ (media) ทางการส่งเสริมที่เหมาะสม เพื่อให้เกษตรกรได้ใช้โสตสัมผัสมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการเสริมให้ได้ยินให้ได้เห็นชัดเจนมากขึ้น และมีประสิทธิผลในการรับมากขึ้น การเลือกใช้สื่อ ซึ่งเป็นโสตทัศนูปกรณ์ จะทำให้เกษตรกรเข้าใจและเกิดการยอมรับเร็วขึ้น

ฉรรค์ (2530 : 56) กล่าวว่า คุณสมบัติของสื่อ (Characteristics of Media) เนื่องจากสื่อที่เป็นตัวกลางซึ่งนำข่าวสารที่เป็นสิ่งเร้าให้เกิดความตื่นตัว สร้างความสนใจ ชี้นำให้เกิดความคิดแรงให้เกิดการตอบสนองและ อื่น ๆ ดังนั้นหลังจากที่ได้ตั้งจุดประสงค์ไว้แล้วท่านต้องการจะสื่อความหมายอะไร ไปยังผู้รับสารและท่านจะต้องมีความสามารถที่จะเลือกช่องทางหรือสื่อที่จะผ่านเนื้อหาเพื่อสร้างการตอบสนองตามจุดมุ่งหมายที่ต้องการ

ดิเรก (2527 : 74) กล่าวว่า การเลือกวิธีการตลอดจนการใช้สื่อกลางในการติดต่ออันมีหลักเกณฑ์กว้าง ๆ ในการพิจารณา ดังนี้

1. ต้องเข้าใจก่อนว่า ข่าวสารชนิดใดควรจะถ่ายทอดผ่านวิธีการตลอดจนการใช้สื่อกลางอะไร จึงจะให้ผลสูงสุด และถึงมือกลุ่มบุคคลเป้าหมายได้มากที่สุด
2. การใช้วิธีการมากกว่า 2 วิธี หรือใช้สื่อกลางในการติดต่อมากกว่า จะให้ผลในการติดต่อมากกว่า

3. การใช้สื่อกลางในการติดต่อในลักษณะที่ทำให้บุคคลเป้าหมายได้ยิน เห็นด้วยตา และสามารถสัมผัสได้ ก็จะทำให้ได้ผลในการติดต่อมากที่สุดกว่าที่จะได้ยิน หรือได้เห็นเพียงอย่างเดียวหนึ่ง

4. งบประมาณที่มีในการใช้ในการติดต่อ

5. ระยะเวลาที่หวังผลสำเร็จ

6. ขนาดของกลุ่มบุคคลเป้าหมายและความหนาแน่นของกลุ่มเป้าหมาย ถ้ากลุ่มบุคคลเป้าหมายอยู่ในบริเวณไม่จำกัด การใช้สื่อมวลชนจะเอื้ออำนวยกว่าหลายสถานการณ์

ดังนั้น เมื่อมีหลักเกณฑ์กว้าง ๆ ตามที่กล่าวมาแล้วนี้ ในหลายประเทศพยายามที่จัดระบบว่าทำอย่างไรจึงจะใช้ระบบสื่อสารหลายรูปแบบ (multimedia system) โดยเฉพาะการใช้สื่อมวลชนให้ระหว่างเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรกับเกษตรกรในการนี้ อาจจะใช้วิทยุ (Farm radio broadcasts) ภาพยนตร์ โปสเตอร์ วารสาร และเอกสารอื่น ๆ ผสมผสานในโครงการหนึ่ง ๆ แทนที่จะเน้นหนักในเรื่องของการติดต่อแบบบุคคล แม้ว่าในหลายท้องที่ ที่มาหรือต้นตอของความรู้ใหม่ ๆ ก็คือ เพื่อนบ้านด้วยกันเอง ซึ่งสืบเนื่องมาจากว่าเกษตรกรที่ยอมรับซ้ำมักจะยอมรับจากเพื่อนบ้านมากกว่า แต่อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีความพยายามใช้ระบบการสื่อสารทุกรูปแบบก็ตาม ประเด็นของการใช้เพื่อนบ้านติดต่อกันก็เป็นหนทางหนึ่งที่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรต้องระลึกรถึงประโยชน์อันนี้ด้วย

วิทยา (2528 : 79) กล่าวว่า นักส่งเสริมจะต้องรู้จักช่วยให้เกษตรกรวิเคราะห์และเข้าใจปัญหาของตนเอง จะโดยการสังเกต สอบถาม หรือจับเข่าคุยกันก็ได้ และนักส่งเสริมต้องย้าให้เกษตรกรเข้าใจว่าการที่บุคคลยอมรับว่ามีปัญหาและความไม่พอใจในสภาพของตนเองนั้น ไม่ได้หมายความว่า เขาเป็นคนอ่อนแอ, มีปมด้อย แต่กลับเป็นปมเด่นหรือเป็นความฉลาด เพราะทุกคนล้วนมีปัญหาและคนที่ประสบความสำเร็จในชีวิตมากที่สุดคือ บุคคลที่พร้อมจะเผชิญหน้าแก้ไขปัญหา

Vajrathon และ Childrens (1973) อ้างใน พงษ์ศักดิ์ (2527 : 71) ชี้ให้เห็นว่าความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการพัฒนาการเกษตรนั้น ขึ้นอยู่กับการติดต่อสื่อสารไม่ว่าจะเป็นการส่งเสริมด้านการผลิตพืช สัตว์ หรืออื่น ๆ เป็นสำคัญ ดังนั้นหากว่าก่อนจะดำเนินการส่งเสริมเกษตรใด ๆ แล้ว ย่อมมีความต้องการการใช้สื่อสารหรือสื่อในการถ่ายทอดเสมอ การวางแผนใช้สื่อและการถ่ายทอดย่อมเป็นผลให้การถ่ายทอดเทคโนโลยีใหม่ ๆ ประสบผลสำเร็จได้อย่างดี

Jucius อ้าง โดย วิจิตร (2538) อ้างใน ราไพพรรณ (2545 : 3) ได้ให้ความหมายการฝึกอบรมว่าเป็นกระบวนการที่จะช่วยเพิ่มพูนความถนัดทางธรรมชาติ (aptitude) ทักษะ (skill) หรือความชำนาญ (ability) ของบุคคลเพื่อให้ปฏิบัติงานได้ดียิ่งขึ้น

วิจิตร (2538) อ้างใน ราไพพรรณ (2545 : 3) การฝึกอบรมหมายถึง กระบวนการที่ทำให้ผู้เข้ารับการอบรมเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

Wilbur Schramm (ไม่ระบุปี) อ้างใน ชัชรี (2525 : 30) ได้เน้นถึงความสำคัญของข่าวสารซึ่งมีผลต่อการติดต่อสื่อสารว่าจะประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใดเมื่อ

1. ข่าวสารที่ส่งไปควรจะได้รับ การสร้างหรือตกแต่งให้ดึงดูดความสนใจของผู้รับ เช่น การออกแบบโปสเตอร์ ให้สวยงาม การเรียบเรียงถ้อยคำให้ไพเราะหรือน่าตื่นเต้น เป็นต้น
2. ข่าวสารที่จะส่งไปจะต้องเลือกใช้สัญญาณข่าวสาร หรือ ใช้ช่องทางที่เหมาะสมกับพื้นฐานประสบการณ์ของผู้รับ เช่น การส่งข่าวสารให้เกษตรกร ควรจะเลือกใช้สัญญาณที่ง่ายต่อการเข้าใจ หรือใช้ช่องทางที่เหมาะสมกับตัวเกษตรกร เช่น เป็นรูปภาพง่าย ๆ แทนตัวแทนหนังสือซึ่งเกษตรกรไม่สันทัด หรือในการใช้คำพูดก็ควรจะใช้คำพูดที่ง่ายต่อการเข้าใจ เป็นภาษาไทยแท้ ๆ เป็นต้น
3. ข่าวสารจะต้องเร้าความต้องการ (need) ของผู้รับ เช่น ในการส่งข่าวสารแก่ชวานาก็ต้องส่งข่าวเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับการทำนา พันธุ์ข้าว โรคข้าว เป็นต้น จึงจะเป็นความต้องการของผู้รับอย่างแท้จริง ข่าวสารก็จะเป็นผลมากกว่าการส่งเรื่องราวทางพีชไรไปให้
4. ข่าวสารจะต้องแนะนำแนวทางไปสู่การตอบสนองความต้องการนั้น ๆ เมื่อผู้รับพร้อมที่จะทำตาม เช่น ในกรณีจากข้อ 3. เมื่อชวานาเกิดความสนใจในข้าวพันธุ์ใหม่ ๆ แล้วข่าวสารนั้นจะต้องเสนอเกี่ยวกับแหล่งของข้าวพันธุ์ใหม่ที่ชวานาสามารถจะไปหาได้โดยสะดวก หรือในเรื่องของโรคข้าว ข่าวสารก็ต้องเสนอเกี่ยวกับวิธีการป้องกันกำจัดและแหล่งยาสำหรับการปฏิบัติเพื่อป้องกันกำจัดโรคนั้นๆ ข่าวสารที่เสนอจึงจะเป็นข่าวสารที่สมบูรณ์แบบและนำผลสำเร็จมาสู่การติดต่อสื่อสารในที่สุด

วสันต์ (2523 : 28) ได้สรุปเรื่องการเรียนรู้ไว้ว่า เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรกรรมมีความรู้ในด้านการเกษตรจำเป็นต้องศึกษาและเข้าใจถึงความสามารถในการเรียนรู้ของเกษตรกร เพื่อให้สามารถเข้ากับสังคมเกษตรกรได้ อันเป็นผลให้งานส่งเสริมดำเนิน ไปสำเร็จตามวัตถุประสงค์

คนเราจะสามารถเรียนรู้ได้ดีหรือไม่เพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับ “พันธุกรรม” และ “สิ่งแวดล้อม” ซึ่งมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันและมีความสัมพันธ์ต่อการเรียนรู้ของบุคคลเท่าเทียมกัน

การเรียนรู้ในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ประกอบด้วยผู้สอน สอนวิชาการให้แก่ผู้เรียน โดยมีสภาพแวดล้อมและอุปกรณ์เป็นตัวช่วยสนับสนุน

ปัจจัยที่ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ได้แก่

- ความต้องการและความพร้อมของผู้เรียน
- ความรู้ที่จะได้รับใหม่ต้องสัมพันธ์กับความรู้เดิม
- เรียนจากการทำจริงและฝึกทำบ่อย ๆ
- หาสีงจูงใจ
- อายุของผู้เรียน

ตารางเปรียบเทียบการใช้สื่อในงานส่งเสริมแบบต่าง ๆ

แบบของการติดต่อ	สื่อหรือวิธีการที่ใช้	ข้อดี	ข้อจำกัด
1. การติดต่อส่วนบุคคล (Individual Methods)	<ul style="list-style-type: none"> - การเขียนเขียนเกษตรกร - การติดต่อทางจดหมาย - การติดต่อทางโทรศัพท์ - ของจริง หรือ ของตัว อย่าง 	<ul style="list-style-type: none"> - ได้ผลแน่นอน - สร้างความเข้าใจและแก้ ปัญหาให้ถูกต้องมีความคืบ เคยมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างเจ้า หน้าที่และเกษตรกรดีมาก 	<ul style="list-style-type: none"> - ค่าใช้จ่ายสูง ต้องใช้บุคลากร มาก - เสียเวลาในการติดต่อมาก
2. การติดต่อแบบกลุ่ม (Group Methods)	<ul style="list-style-type: none"> - การประชุมพบปะกัน อย่างไม่เป็นทางการ - การประชุมสัมมนาฝึก อบรม - การสาธิต - การบรรยาย - การจัดทัศนศึกษา - การเขียนเขียนฟาร์ม - การใช้โสตทัศนวัสดุ เช่น ภาพยนตร์ สไลด์ แผ่น โปร่งใสรูป ภาพ ภาพพลิก แผนภูมิ หุ่นจำลอง - รถหน่วยเคลื่อนที่ 	<ul style="list-style-type: none"> - สามารถติดต่อกับเกษตรกร ได้ครั้งละมาก ๆ - ส่งเสริมความร่วมมือกัน ในกลุ่ม - ประหยัดเวลาและค่าใช้จ่าย - สามารถถ่ายทอดข่าวสาร และทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ดี - สามารถทราบการสนอง ตอบได้ทันที 	<ul style="list-style-type: none"> - ไม่สามารถอธิบายได้ครบ ทุกคน - ต้องมีการวางแผนนัด หมายกันล่วงหน้า - สื่อบางอย่างต้องอาศัย อุปกรณ์ซึ่งราคาแพงและ ต้องใช้ไฟฟ้า เช่น เครื่องฉาย ชนิดต่าง ๆ - มีอุปสรรคในการขนย้าย ในสถานที่ไกล ๆ
3. การติดต่อแบบมวลชน (Mass Methods)	<ul style="list-style-type: none"> - วิทยุกระจายเสียง - วิทยุโทรทัศน์ - ภาพยนตร์ - วัสดุสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ เช่น เอกสารเผยแพร่ หนังสือ พิมพ์ นิตยสาร วารสาร - ไปสเตอร์ 	<ul style="list-style-type: none"> - สามารถส่งข่าวสารข้อมูล โดยไม่จำกัดจำนวนผู้รับ - ช่วยแก้ปัญหาเร่งด่วนได้เร็ว - สามารถส่งข่าวสารไปได้ ไกล 	<ul style="list-style-type: none"> - ไม่สามารถทราบจำนวนผู้ รับข่าวสารได้ - ไม่สามารถชี้แจงรายละเอียด ได้มาก - ไม่ทราบการสนองตอบ จากผู้รับสาร

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กมลสร (2544 : 106 – 107) ได้ศึกษาพฤติกรรมเกี่ยวกับการรับสื่อของประชากรกลุ่มตัวอย่างในอำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า กลุ่มตัวอย่างดังกล่าวส่วนใหญ่ได้รับข่าวสารความรู้การบริโภคคนจากการรับฟังวิทยุ คิดเป็นร้อยละ 56.4 และไม่ฟังวิทยุคิดเป็นร้อยละ 43.6 ซึ่งการไม่รับวิทยุมีสาเหตุเนื่องมาจากที่อำเภอไชยปราการสามารถรับคลื่นสัญญาณวิทยุได้น้อย และศึกษาพฤติกรรมเกี่ยวกับการรับสื่อขอประชากรในจังหวัดเชียงใหม่พบว่า กลุ่มตัวอย่างดังกล่าวส่วนใหญ่ได้รับข่าวสารความรู้การบริโภคคนจากการดูโทรทัศน์ 1 – 3 ชั่วโมง คิดเป็นร้อยละ 57.1 รองลงมาคือ ใช้เวลาในการดูโทรทัศน์ 4 – 6 ชั่วโมง คิดเป็นร้อยละ 34.3 และใช้เวลาไม่แน่นอนในการดูโทรทัศน์ร้อยละ 5.7 ตามลำดับ

และศึกษาพฤติกรรมเกี่ยวกับการรับสื่อประเภทต่าง ๆ ที่เป็นความรู้ใหม่ ๆ ของประชากรกลุ่มตัวอย่างในอำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า กลุ่มตัวอย่างดังกล่าวส่วนใหญ่ได้รับข่าวสารความรู้การบริโภคคนจากการดูโทรทัศน์มากที่สุด ร้อยละ 69.3 รองลงมาคือใหญ่ได้รับข่าวสารความรู้การบริโภคคนจากการอ่านหนังสือพิมพ์ และน้อยที่สุดคือได้รับข่าวสารความรู้การบริโภคคนจากเสียงตามสาย และแผ่นพับซึ่งเราจะเห็นได้ว่าโทรทัศน์เข้ามามีบทบาทในการรับรู้ข่าวสารมาก จึงเป็นที่น่าสนใจว่าสื่อโทรทัศน์น่าจะเป็นสื่อที่ใช้ในการรณรงค์มากที่สุด

วิริยะ (2535 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการดำเนินการและการใช้สื่อเสียงตามสายเพื่อเกษตรกรในจังหวัดลำพูน พบว่า พฤติกรรมการรับฟังเสียงตามสายของเกษตรกรแตกต่างกันบ้าง โดยเกษตรกรจากเขตหนาแน่นมีพฤติกรรมการรับฟังในด้าน “ฟังได้อย่างชัดเจน” “ฟังอย่างตั้งใจ” “ความเข้าใจในเรื่องที่ฟัง” “มีทัศนคติที่ดีต่อการกระจายเสียง” “ได้รับความรู้มากและนำไปใช้ประโยชน์ได้มาก” ที่มากกว่า

วชิระ (2541 : 60) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติในการป้องกันกำจัดหอยเชอร์รี่ของเกษตรกร ในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ ร้อยละ 64.7 คิดว่าถ้าหากได้รับการแจกเอกสาร, หนังสือพิมพ์ หรือแผ่นพับแนะนำเกี่ยวกับการป้องกันกำจัดหอยเชอร์รี่ จะสามารถนำไปใช้ประโยชน์ ในการป้องกันกำจัดหอยเชอร์รี่ได้มาก รองลงมาคือ ปานกลาง, ไม่ได้รับแจกและน้อย ร้อยละ 26.1, 7.8 และ 1.4 ตามลำดับ การเข้าถึงของสื่อประเภทเอกสารต่าง ๆ พบว่าไม่เข้าถึงเกษตรกรเท่าที่ควร คือเกษตรกรได้รับการแจกเอกสารเฉลี่ยแล้วเท่ากับ 0.17 ครั้ง/คน/ปี แต่เอกสารที่แจกนั้นเข้าถึงเกษตรกรได้ไม่มาก ทั้งนี้เกษตรกรตอบว่าสามารถใช้ประโยชน์ได้มาก หากได้รับการแจกเอกสารเกี่ยวข้องกับการป้องกันกำจัดหอยเชอร์รี่ ซึ่งควรนำประเด็นดังกล่าวนี้ไป

พิจารณาเสริมรวมเข้าไปกับประเด็นอื่น ๆ ที่เป็นประโยชน์ก็จะทำให้การป้องกันกำจัดหอยเชอร์รี่
นั้นมีประสิทธิภาพเพิ่มมากยิ่งขึ้น

สายสุณีย์ (2537 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการใช้สื่อในงานส่งเสริมการเกษตรของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรระดับตำบล ในจังหวัดขอนแก่น พบว่า สภาพปัญหาที่พบมากที่สุดคือ สื่อมีจำนวน
น้อย เครื่องมืออุปกรณ์ไม่เพียงพอ ขาดงบประมาณ ขาดการฝึกอบรม เครื่องมืออุปกรณ์ไม่ทันสมัย
ขาดการเน้นเนื้อหาเฉพาะพื้นที่ และขาดเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้เพียงพอ